

νεότερη και σύγχρονη ιστορία

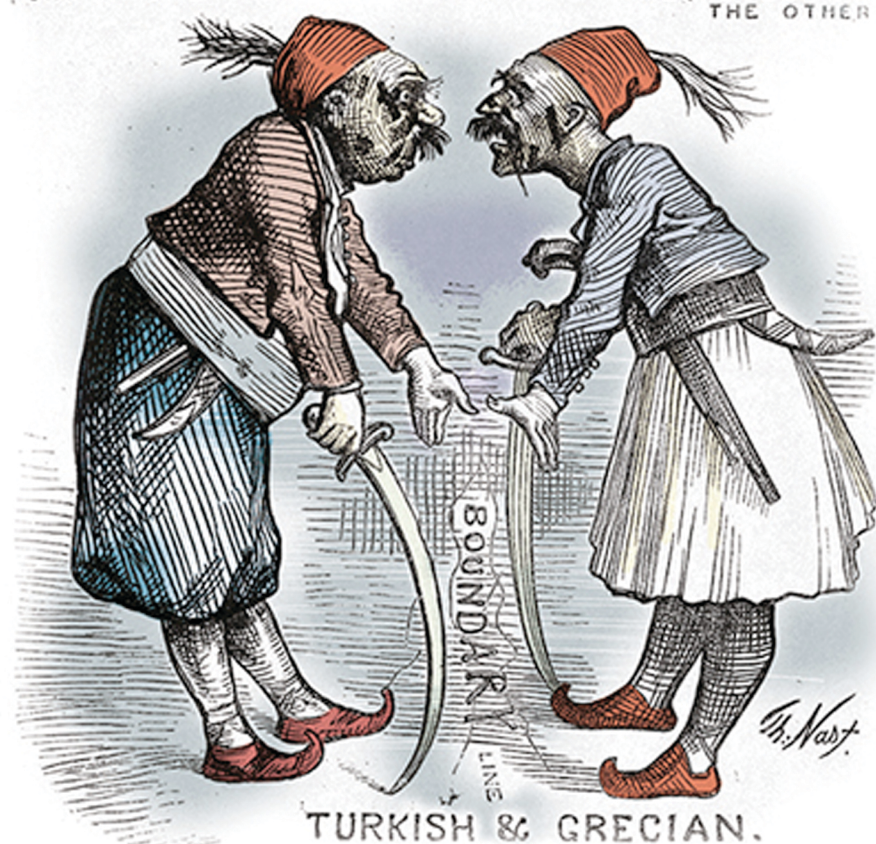
ΑΓΓΕΛΟΣ Μ. ΣΥΡΙΓΟΣ

Ελληνοτουρκικές σχέσεις

[SIX OF ONE

AND

HALFADOZEN OF
THE OTHER

TURKISH & GREEKIAN.

ΑΓΓΕΛΟΣ Μ. ΣΥΡΙΓΟΣ

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Θεωρητικές επιστήμες / Ιστορία

Σειρά: Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία – 42

Διεύθυνση σειράς: Ευάνθης Χατζηβασιλείου

Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*

Υπεύθυνος έκδοσης: Άγγελος Κοκολάκης

Διορθώσεις: Χρίστος Κυθρεώτης

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινοπούλου-Ρένεση

Copyright © Α. Συρίγος και Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε., 2014

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Φεβρουάριος 2015

Κ.Ε.Τ. 8939 Κ.Ε.Π. 103/15

ISBN 978-960-16-5376-1

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, FAX: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

στη Φωτεινή, στον Μάνθο και στον Αναστάση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κάποια εισαγωγικά και ευχαριστίες	25
Διευκρινίσεις για τον αναγνώστη	29

Α. ΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ: 1922-1954

1. Η ΑΝΑΚΩΧΗ ΤΩΝ ΜΟΥΔΑΝΙΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΘΡΑΚΗ	33
α. Οι επιδιώξεις των τριών Μεγάλων Δυνάμεων	36
β. Ελλάδα και Τουρκία	36
γ. Η ανακωχή.....	38
δ. Μπορούσε η Ελλάδα να κρατήσει την ανατολική Θράκη;.....	39
2. Η ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ	43
α. Τα βασικά θέματα προς διαπραγμάτευση	43
β. Οι πρωταγωνιστές της συνδιασκέψεως.....	45
γ. «Το πιο φθηνό όπλο»: Η Στρατιά του Έβρου	47
δ. Η κόκκινη γραμμή του «Εθνικού Συμβολαίου» (Misak-ı Milli)	48
3. Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ.....	50
α. Η ανταλλαγή των πληθυσμών και οι μειονότητες	51
i. Η ανταλλαγή των πληθυσμών	51
ii. Εξαίρεση από την ανταλλαγή	53
iii. Τα αποτελέσματα της ανταλλαγής.....	56
β. Το εδαφικό ζήτημα.....	57
i. Θράκη	57
ii. Νήσοι Αιγαίου.....	58
γ. Η σημασία της Συνθήκης της Λωζάννης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.....	62
i. Η Συνθήκη της Λωζάννης για την Ελλάδα	64
ii. Η Συνθήκη της Λωζάννης για την Τουρκία	65
iii. Η Συνθήκη της Λωζάννης σήμερα	66
4. ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ: 1923-1926.....	72
α. Η μονοκομματική δικτατορία του Κεμάλ	72
β. Οι εξωτερικές σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας	73
γ. Οι διμερείς σχέσεις.....	74
i. Οι εγκατεστημένοι	74
ii. Η απέλαση του οικουμενικού πατριάρχη Κωνσταντίνου ΣΤ'	74
iii. Αποζημίωση περιουσιών.....	75
iv. Πρόσφυγες και μουσουλμάνοι στη Θράκη.....	75

5. Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	77
α. Η Συμφωνία της Άγκυρας (1930)	78
β. Η «Εγκάρδια Συνεννόηση» του 1933	82
γ. Το Βαλκανικό Σύμφωνο	82
δ. Η Σύμβαση του Μοντραί για τα Στενά	83
ε. Παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	85
i. Ο άξονας Αθήνας-Άγκυρας λίγο πριν τον πόλεμο	85
ii. Η Τουρκία αποστασιοποιείται από τη λογική του άξονα Αθήνας-Άγκυρας	86
iii. Το αμυντικό σύμφωνο Βρετανίας, Γαλλίας, Τουρκίας (1939)	87
6. Ο Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	88
α. Έναρξη του πολέμου	88
β. Οι σχέσεις κατά την περίοδο της Κατοχής	91
i. Σύννεφα λόγω των νησιών του Αιγαίου	91
ii. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά την Κατοχή	93
iii. Το «Κουρτουλούς» και η ανθρωπιστική βοήθεια	94
iv. Το «βαρλίκι»	95
γ. Η Τουρκία στον πόλεμο	97
7. ΟΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	100
8. ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	103
α. Τα Δωδεκάνησα στις μυλόπετρες του Ψυχρού Πολέμου	103
β. Η Τουρκία και τα Δωδεκάνησα	105
9. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΕ ΗΡΕΜΑ ΝΕΡΑ (1947-1954)	106
α. Διαχείριση καθημερινών προβλημάτων	106
β. Η εκλογή Αθηναγόρα	107
γ. Το τέλος της δικτατορικής περιόδου στην Τουρκική Δημοκρατία	108
δ. Εκατέρωθεν επίσημες επισκέψεις	109
ε. Ένταξη στο ΝΑΤΟ	110
στ. Τριμερής περιφερειακή συμμαχία με τη Γιουγκοσλαβία	111
ζ. Τα διμερή προβλήματα	111
10. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΡΙΩΝ ΔΕΚΑΕΤΙΩΝ	115

B. ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ: 1955-1973

1. Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ	121
α. Σύντομη ανασκόπηση της ιστορίας της Κύπρου	121
β. Η Κύπρος βρετανική αποικία	122
γ. Η δημογραφία του νησιού	123
δ. Το αίτημα για ένωση σε ένα δυσμενές γεωπολιτικό περιβάλλον	124
ε. Ο αγώνας της ΕΟΚΑ	126
2. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΕΡΙ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ	129
α. Η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου	129
i. Λανθασμένες εκτιμήσεις της ελληνικής πλευράς	129
ii. Τα ελληνικά διλήμματα ως προς τη Διάσκεψη του Λονδίνου	131
iii. Οι θέσεις των τριών πλευρών στη Διάσκεψη του Λονδίνου	131
β. Τα Σεπτεμβριανά	132
i. Η οργάνωση των καταστροφών	132
ii. Οι αντιδράσεις	136
iii. Αποτίμηση των Σεπτεμβριανών	137

γ. Αυτοδιάθεση-ένωση εναντίον διχοτομήσεως.....	138
i. Νέα κυβέρνηση υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.....	138
ii. Η εξορία του Μακαρίου.....	139
iii. Η τουρκική θέση για «διχοτόμηση».....	140
δ. Προς τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.....	142
i. Αλλαγή της βρετανικής στρατηγικής.....	142
ii. Το Σχέδιο Μακμίλλαν.....	143
iii. Και ξαφνικά, μία διέξοδος.....	144
ε. Αποτίμηση.....	145
3. ΔΙΑΔΕΙΜΜΑ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ, 1959-1963.....	147
α. Η Έκθεση Μπίτσιου-Κουνεράλπ.....	147
β. Το τέλος του Μεντερές.....	148
4. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ.....	150
α. Τα δεκατρία σημεία.....	150
i. Οι δυσλειτουργίες του κυπριακού συντάγματος.....	150
ii. Η κατάθεση των δεκατριών σημείων.....	151
β. Διακοινοτικές συγκρούσεις.....	153
γ. Η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων.....	154
δ. Η ελληνοκυπριακή αντίδραση.....	157
ε. Η φαινομενική ενίσχυση του αιτήματος για «Ένωση».....	158
στ. Το Ψήφισμα 186/1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας.....	159
i. Η διεθνής θέση της Κύπρου.....	160
ii. Η ειρηνευτική δύναμη (UNFICYP) και το NATO.....	161
ζ. Πρώτη απειλή ελληνοτουρκικού πολέμου και η παρέμβαση των ΗΠΑ.....	162
η. Οι απελάσεις των Ελλήνων από την Πόλη.....	163
5. ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΣΤΙΣ ΣΥΜΠΛΗΓΑΔΕΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.....	169
α. Το αμερικανοβρετανικό σχέδιο για ένωση-ανταλλάγματα.....	169
i. Η Κύπρος ως «Κούβα της Μεσογείου».....	169
ii. Τρόποι επιλύσεως του προβλήματος.....	170
iii. Το σχέδιο δράσεως.....	171
β. Έναρξη των διαπραγματεύσεων στην Ουάσιγκτων.....	172
γ. Τα Σχέδια Άτσεσον.....	173
i. Το περιεχόμενο των σχεδίων.....	173
ii. Η μυθική διάσταση των Σχεδίων Άτσεσον.....	175
δ. Σοβιετική Ένωση, Κύπρος και Τουρκία.....	177
6. ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ 1965 ΕΩΣ ΤΟ 1973.....	180
α. Άγονες διαπραγματεύσεις.....	180
i. Η πολιτική κατάσταση σε Ελλάδα και Τουρκία μετά το 1964.....	180
ii. Λανθασμένες εκτιμήσεις της ελληνικής πλευράς.....	181
iii. Μυστικές συνομιλίες 1965-1966.....	184
iv. Το Πρακτικό των Παρισίων (Δεκέμβριος 1966).....	185
β. Η αποτυχημένη Συνάντηση του Έβρου (Σεπτέμβριος 1967).....	185
γ. Δεύτερη απειλή ελληνοτουρκικού πολέμου – Κοφίνου (1967).....	187
i. Στρατιωτική επιχείρηση στην Κοφίνου και τουρκική αντίδραση.....	187
ii. Η αμερικανική διαμεσολάβηση: «Cygnus fixes Cyprus».....	189
iii. Η αποχώρηση της μεραρχίας.....	190
δ. Δράση παρακρατικών ομάδων στην Κύπρο (1968-1973).....	191
ε. Οράματα περί νέας Λωζάννης και ελληνοτουρκικής συνομοσπονδίας.....	192
i. Ελλάδα-Τουρκία συμφωνούν για διακοινοτικές συνομιλίες.....	192
ii. Νέα οπτική στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.....	193

iii. Αλληπάλληλες κρίσεις στις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας	197
iv. Συνεννόηση Αθήνας-Άγκυρας (1971)	198
v. Η Άγκυρα χάνει την υπομονή της (1972-1973)	199
vi. Η εκλογή του οικουμενικού πατριάρχη Δημητρίου	199
7. ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΚΚΡΕΜΟΤΗΤΕΣ ΠΡΙΝ ΤΟ 1974	200
α. Ελληνική μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο	200
i. Σύναψη νέας συμβάσεως εγκαταστάσεως και επιστροφή απελαθέντων	200
ii. Περιουσιακά ζητήματα	200
iii. Εκπαιδευτικά ζητήματα	201
iv. Επαναλειτουργία κεντρικών εφοριών	202
v. Ανοικοδόμηση πατριαρχικών και κοινοτικών κτιρίων	202
vi. Φορολογία θυμάτων 1955	202
vii. Εξύβριση του τουρκισμού	202
viii. Διοικητική οργάνωση Ίμβρου-Τενέδου	203
ix. Αλλοίωση πληθυσμιακής συνθέσεως Ίμβρου	203
x. «Ελληνική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως»:	203
β. Οικουμενικό Πατριαρχείο	204
i. Νομικό καθεστώς Οικουμενικού Πατριαρχείου	204
ii. Εκλογή Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως	204
iii. Εκλογή μελών Ιεράς Συνόδου	205
iv. Διακοπή λειτουργίας της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης	205
v. Ζήτημα Παπα-Ευθύμ	205
vi. Άρνηση ελεύθερης επικοινωνίας ιεραρχών Φαναρίου	205
vii. Απαγόρευση λειτουργίας πατριαρχικού τυπογραφείου	205
γ. Μουσουλμανικές μειονότητες στην Ελλάδα	206
i. Ο χαρακτηρισμός των μουσουλμάνων στην Ελλάδα	206
ii. Εκπαιδευτικά ζητήματα	206
iii. Περιουσιακό	207
iv. Μουσουλμάνοι θρησκευτικοί λειτουργοί	208
v. Αιρετές διαχειριστικές επιτροπές για τα βακούφια	208
vi. Τεμένη και Βακούφια	208
vii. Τούρκοι υπήκοοι Δωδεκανήσων	208
δ. Αιγαίο	209
i. Θέματα αλιείας στο Αιγαίο	209
ii. Πρόβλημα χρήσεως ευθειών γραμμών βάσεως από την Τουρκία	210
iii. Χάραξη θαλασσίων συνόρων	210
iv. Αποστρατιωτικοποίηση ανατολικών νησιών Αιγαίου	211
v. Σποραδικές παραβιάσεις του ελληνικού εναερίου χώρου και παραβάσεις FIR Αθηνών	211
vi. Αποζημίωση αλιευτικού «Μαρίτσα»	211
vii. Ελληνικά χωρικά ύδατα	212
ε. Άλλα θέματα	212
i. Ζήτημα υδραυλικών έργων Έβρου	212
ii. Μόνιμη σήμανση συνόρων στη Θράκη	212
iii. Μη ανταλλάξιμες περιουσίες Ελλήνων Δωδεκανήσου	212
iv. Παλαιές περιουσίες Οθωμανών	213
v. Αποφάσεις Μεικτού Ελληνοτουρκικού Διαιτητικού Δικαστηρίου	213
vi. Ανέγερση πρεσβείας σε οικόπεδο στην Άγκυρα	213
vii. Γραφειοκρατική «κωλυσιεργία»	213
8. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ 1955-1973: ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ	214

Γ. 1974: ΑΝΑΤΡΟΠΗ

1. ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	219
α. Η πολιτική κατάσταση σε Ελλάδα και Τουρκία	219
β. Η μοιραία πορεία ως την εισβολή	220
i. Το χουντικό πραξικόπημα	220
ii. Η διεθνής κοινότητα ήθελε να σταματήσει τον Αττίλα Ι;	222
γ. Η πρώτη φάση της εισβολής: Αττίλας Ι	223
δ. Η νομική βάση της εισβολής	224
ε. Από τον Αττίλα Ι στον Αττίλα ΙΙ	226
στ. Η δεύτερη φάση της εισβολής: Αττίλας ΙΙ	227
i. Αττίλας ΙΙ	227
ii. Οι διεθνείς αντιδράσεις	229
iii. Διακοπή αποστολής στρατιωτικής βοήθειας προς την Τουρκία (εμπάργκο)	231
iv. Αντιδράσεις στην Ελλάδα και αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ	232
2. ΝΕΟ ΜΕΤΩΠΟ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ	236
α. Γιατί το Αιγαίο;	236
β. Η Τουρκία διαμορφώνει το πλαίσιο διαπραγματεύσεως	237
γ. Κατάλογοι με θέματα προς διαπραγμάτευση	238
δ. Εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις για τη διαπραγμάτευση	239
ε. Πανόραμα τουρκικών διεκδικήσεων στο Αιγαίο	240
3. Η ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΑΛΟΚΡΗΠΙΔΑΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	241
α. Ασάφεια στους κανόνες περί υφαλοκρηπίδας το 1973	241
i. Ορισμός της υφαλοκρηπίδας του παράκτιου κράτους	242
ii. Η αρχή της ίσης αποστάσεως	243
β. Η πρώτη τουρκική διεκδίκηση υφαλοκρηπίδας	244
γ. Οι ελληνικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα	245
δ. Οι τουρκικές θέσεις για την υφαλοκρηπίδα	246
ε. Μία κίνηση που έμελλε να γίνει συνήθεια	248
στ. Η εξέλιξη του διεθνούς δικαίου και της νομολογίας μετά το 1974	249
i. Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας	249
ii. Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη	249
iii. Νομολογία	250
ζ. Επηρέασαν αυτές οι εξελίξεις τις θέσεις των δύο χωρών;	251
4. ΤΑ ΧΩΡΙΚΑ ΥΔΑΤΑ	253
α. Η αύξηση των χωρικών υδάτων ως απάντηση στις τουρκικές διεκδικήσεις	253
β. Προϊστορία του ζητήματος	254
γ. Συνέπειες από την αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων	256
δ. Τουρκικές θέσεις	257
ε. Κριτική των τουρκικών θέσεων	259
στ. Είναι υποχρεωμένη η Ελλάδα να συμφωνήσει με τρίτες χώρες για επέκταση των χωρικών της υδάτων;	262
ζ. Διαπιστώσεις	263
5. Η ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	265
α. Τα διαφορετικά καθεστώτα αποστρατιωτικοποίησης στο Αιγαίο	265
i. Λέσβος, Χίος, Σάμος και Ικαρία	266
ii. Λήμνος και Σαμοθράκη, Ίμβρος, Τένεδος και Λαγούσες νήσοι	267
iii. Δωδεκάνησα	268
β. Θέσεις των δύο πλευρών: Παραχώρηση των νησιών στην Ελλάδα και αποστρατιωτικοποίηση	268
γ. Θέσεις των δύο πλευρών: Λήμνος και Σαμοθράκη	271
i. Ελληνική άποψη	271
ii. Τουρκική άποψη	272

δ. Θέσεις των δύο πλευρών: νόμιμη άμυνα	273
i. Ελληνική άποψη	273
ii. Τουρκική άποψη.....	274
iii. Η προληπτική άμυνα.....	275
ε. Θέσεις των δύο πλευρών: Συνθήκη των Παρισίων και res inter alios acta	275
στ. Θέσεις των δύο πλευρών: θεμελιώδης αλλαγή συνθηκών.....	275
ζ. Θέσεις των δύο πλευρών: αντίμετρα	276
η. Η σοβαρότητα της αποστρατιωτικοποίησης των νησιών	276
6. ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΟΣ ΕΝΑΕΡΙΟΣ ΧΩΡΟΣ	278
α. Η αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εναερίου χώρου.....	278
β. Το θέμα στις διμερείς διαπραγματεύσεις.....	279
γ. Πού βασίζεται η τουρκική αμφισβήτηση	279
δ. Οι θέσεις της Ελλάδος για το θέμα.....	280
ε. Το ελληνικό παράδοξο	281
7. ΤΟ FIR ΑΘΗΝΩΝ	284
α. Τι είναι το FIR.....	284
β. Το FIR Αθηνών.....	284
γ. Η αμφισβήτηση του FIR Αθηνών	285
δ. Παρεπόμενα προβλήματα από την αμφισβήτηση του FIR.....	287
i. Μη υποβολή σχεδίων μαχητικών στο Αιγαίο	287
ii. Ζώνη έγκαιρης προειδοποίησης	288
iii. Η τερματική περιοχή της Δήμνου.....	288
iv. Οι αεροδιάδρομοι του Αιγαίου.....	289
v. Μακροχρόνιες δεσμεύσεις περιοχών για αεροναυτικές ασκήσεις στο Αιγαίο.....	290
ε. Το FIR Αθηνών και ο ICAO.....	291
8. Η ΖΩΝΗ ΕΡΕΥΝΑΣ-ΔΙΑΣΩΣΕΩΣ	293
α. Η έρευνα και διάσωση στο Αιγαίο	293
i. Αεροπορική έρευνα και διάσωση	293
ii. Θαλάσσια έρευνα και διάσωση.....	294
β. Τα προβλήματα μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας	294
9. ΤΑ ΟΡΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΟΥ ΝΑΤΟ	297
α. Η κατάσταση μέχρι το 1974	297
β. Τα προβλήματα μετά την αποχώρηση της Ελλάδος.....	298
10. ΟΙ ΕΥΘΕΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΒΑΣΕΩΣ	299
α. Οι σχετικές προβλέψεις στο διεθνές δίκαιο	299
β. Ελλάδα, Τουρκία και γραμμές βάσεως.....	300
γ. Τι λύνουν οι ευθείες γραμμές βάσεως;.....	301

Δ. Η ΕΝΟΠΙΑ ΕΙΡΗΝΗ: 1974-2014

1. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΣΤΗ ΧΑΓΗ.....	305
α. Διαπραγματεύσεις για προσφυγή στη Χάγη.....	305
β. Νέες διαπραγματεύσεις και «συνολική συμφωνία»	307
i. Νέες διαπραγματεύσεις	307
ii. Προτάσεις για συνεκμετάλλευση στο Αιγαίο.....	308
iii. «Συνολική συμφωνία» (package deal).....	309
iv. Η «λεπτή ισορροπία» της Λωζάννης	309
γ. Προσπάθειες περιορισμού των εξοπλισμών	311
i. Πρόταση για σύμφωνο μη επιθέσεως	311
ii. Οι αμερικανικές βάσεις στις δύο χώρες και η αναλογία 7/10.....	312

δ. Η ΕΟΚ και τα ελληνοτουρκικά	312
2. ΠΡΩΤΗ ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ «ΣΙΣΜΙΚ-I»	315
α. Οι σεισμολογικές έρευνες στο Αιγαίο	315
β. Το Ψήφισμα 395/1976 του Συμβουλίου Ασφαλείας	317
i. Οι θέσεις των δύο χωρών	317
ii. «Μη μαλώνεις, συζήτησε»	317
iii. Διφορούμενο διατακτικό	319
γ. Αίτημα λήψεως προσωρινών μέτρων	320
δ. Η εκδίκαση της μονομερούς ελληνικής προσφυγής	320
ε. Γιατί βγήκε το «Σισμίκ-I» στο Αιγαίο;	324
3. ΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΒΕΡΝΗΣ (1976).....	326
α. Η συμφωνία επί του πρακτικού	327
β. Το πρόβλημα με την ερμηνεία του πρακτικού	327
i. Το χρονικό όριο αποχής	328
ii. Η γεωγραφική περιοχή που καλύπτει το πρακτικό.....	330
iii. Το Πρακτικό της Βέρνης σήμερα	331
4. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΣΤΟΝ ΔΙΑΛΟΓΟ: 1977-1981.....	332
α. Η πολιτική κατάσταση στις δύο χώρες	332
β. Νέες διμερείς διαπραγματεύσεις	333
γ. Συνάντηση κορυφής στο Μοντραί (Μάρτιος 1978).....	334
i. Θέματα που συζητήθηκαν	334
ii. Εξαίρεση του Κυπριακού.....	336
iii. Ποιος ήταν ο στόχος της συναντήσεως;.....	337
δ. Άρση του εμπάργκο πωλήσεως όπλων.....	338
i. Άρση του εμπάργκο και η αναλογία 7/10 στους εξοπλισμούς Ελλάδος-Τουρκίας	338
ii. Το μάθημα(;) από την επιβολή και την άρση του εμπάργκο	339
ε. Εκατέρωθεν χειρονομίες καλής θελήσεως	341
i. Άνοιγμα του εναερίου χώρου του Αιγαίου στη διεθνή αεροπλοΐα	341
ii. Το τέλος της δεύτερης Τουρκικής Δημοκρατίας	342
iii. Επανένταξη της Ελλάδος στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ.....	344
iv. Ελληνικές «ανταποδοτικές» χειρονομίες	346
στ. Αποτίμηση των διμερών συνομιλιών	347
i. Οι συνομιλίες των γενικών γραμματέων	348
ii. Γιατί υποχώρησε η Τουρκία το 1980;	350
5. ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣΒΟΛΗ	352
α. Οι μεγάλες δυτικές δυνάμεις και το Κυπριακό.....	352
β. Τουρκική στρατηγική στο Κυπριακό.....	353
γ. Η ελληνική πλευρά και το Κυπριακό	355
δ. Η αποδοχή της δικοινοτικής, διζωνικής ομοσπονδίας	356
i. Η συνάντηση κορυφής Μακαρίου-Ντενκτάς (1977).....	356
ii. Η συνάντηση κορυφής Κυπριανού-Ντενκτάς (1978).....	357
iii. Υποχώρηση χωρίς αντάλλαγμα.....	358
6. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1974-1981	359
α. Κυπριακό	359
β. Τα προβλήματα στο Αιγαίο	361
i. Αποφυγή ένοπλης συγκρούσεως	361
ii. Τρία ερωτήματα.....	362
7. Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ (1981-87).....	364
α. Οι διακηρύξεις εξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ και η Τουρκία	364

β. Τα πρώτα δείγματα.....	365
γ. Μορατόριουμ.....	367
δ. Η ανακήρυξη του ψευδοκράτους.....	368
ε. Ψυχρός Πόλεμος.....	370
i. Καυγάδες εντός του ΝΑΤΟ.....	370
ii. Διαμάχη σε άλλα πεδία.....	371
iii. Προϋποθέσεις ελληνοτουρκικού διαλόγου.....	373
8. Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ ΤΟΥ 1987.....	376
α. Έρευνες στο Αιγαίο μεταξύ 1978-1986.....	376
i. Πρακτικό της Βέρνης και απαγόρευση ερευνητικών δραστηριοτήτων.....	376
ii. Επανάληψη των ερευνών και νέα απαγόρευση.....	377
iii. Συμμετοχή της ΔΕΠ στην Κοινοπραξία.....	377
β. Εξαγορά της κοινοπραξίας και έξοδος του «Πίρι-Ρέις».....	378
i. Εξαγορά της κοινοπραξίας από το ελληνικό Δημόσιο.....	378
ii. Αμοιβαίες παρερμηνείες.....	379
iii. «Καθώς έθος εστί»: η έξοδος ωκεανογραφικού σκάφους.....	380
9. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΙ ΟΖΑΛ (1987-1989).....	382
α. Ανταλλαγή μηνυμάτων Παπανδρέου-Οζάλ.....	382
i. Διαπραγματεύσεις για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.....	383
ii. Αποχή από ενέργειες επί της υφαλοκρηπίδας.....	383
iii. Αποτίμηση της ανταλλαγής των μηνυμάτων.....	384
β. Η Συνάντηση στο Νταβός (Ιανουάριος 1988).....	384
i. Τρία γεγονότα με σημασία.....	385
ii. Τι συμφωνήθηκε στο Νταβός.....	386
iii. Οι πρώτες κριτικές για το Νταβός.....	388
iv. Στο «πνεύμα του Νταβός».....	388
v. Τα πρώτα σύννεφα.....	390
vi. Οι συμφωνίες της Βουλιαγμένης.....	391
vii. Η επίσκεψη Οζάλ στην Αθήνα.....	393
viii. Το «πνεύμα του Νταβός» πνέει τα λούισθια.....	394
ix. Η συνάντηση του Σεπτεμβρίου του 1988.....	395
x. Επιστροφή στην πεπατημένη.....	398
10. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1981-1989 ..	400
11. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.....	403
α. Ο νεο-οθωμανισμός του Τουργκούτ Οζάλ.....	403
β. Η «νήσος» Ελλάδα ανακαλύπτει εκ νέου τη βαλκανική ενδοχώρα.....	405
γ. Η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ.....	406
i. Συνέπειες για την Τουρκία.....	406
ii. Συνέπειες για την Ελλάδα.....	408
12. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ – ΟΖΑΛ (1990-93).....	410
α. Ελληνικές εκλογές και μουσουλμανική μειονότητα.....	410
β. Ασταθής πολιτική κατάσταση στις δύο χώρες.....	411
γ. Επανεναρξη διαλόγου και εκατέρωθεν προσδοκίες και στόχοι.....	412
i. Κινητικότητα γύρω από το Κυπριακό.....	415
ii. Η αποτυχημένη συνάντηση των Παρισίων (Σεπτέμβριος 1991).....	417
iii. Νταβός II (Φεβρουάριος 1992).....	418
iv. Σχέδιο συμφώνου καλής γειτονίας, φιλίας και συνεργασίας.....	419
δ. «Από τον φούρνο στην κατάψυξη».....	420
ε. Η πΓΔΜ και το μουσουλμανικό τόξο.....	422

στ. Θέματα ασφαλείας	423
i. Το πρόβλημα της Μερσίνας	425
ii. Η αποστρατιωτικοποίηση των νησιών	427
iii. Πρόταση για απομάκρυνση επιθετικών όπλων από τη Θράκη.....	427
iv. Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.....	428
v. Στρατηγεία NATO	429
ζ. Αποτίμηση.....	430
13. ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1993-1995).....	433
α. Κυβερνητικές αλλαγές στις δύο χώρες	433
β. Διμερείς επαφές και δικαστική επίλυση των διαφορών.....	433
i. Διμερείς επαφές	433
ii. Ελληνική αποδοχή της αρμοδιότητας του Διεθνούς Δικαστηρίου	436
γ. Η θέση εν ισχύ της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας.....	438
i. Τα «στενά διεθνούς ναυσιπλοΐας» και η Ελλάδα	439
ii. Οι λόγοι που η Τουρκία δεν υπέγραψε τη σύμβαση.....	441
iii. Η στρατιωτική ένταση του Νοεμβρίου του 1994	442
iv. Η κύρωση της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας από την Ελλάδα.....	443
v. Casus belli με «φιλικά αισθήματα».....	445
vi. Το casus belli στο πέρασμα του χρόνου.....	447
δ. Το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος-Κύπρου.....	448
ε. Ελληνική υποστήριξη προς τους Κούρδους.....	450
i. Ο κουρδικός ένοπλος αγώνας	450
ii. Η ελληνική εμπλοκή στο Κουρδικό	452
iii. Το «σύνδρομο των Σεβρών».....	455
στ. Οι νέοι κανονισμοί διάπλου των στενών Βοσπόρου-Δαρδανελίων	456
ζ. Τελωνειακή ένωση Τουρκίας-ΕΕ και Κύπρος.....	460
i. Αιτήσεις για ένταξη της Τουρκίας και της Κύπρου.....	460
ii. Δογματική άρνηση των ευρω-τουρκικών σχέσεων	461
iii. Σύνδεση της τελωνειακής ενώσεως με το Κυπριακό	462
iv. Αποτίμηση της ελληνικής στάσεως	463
14. Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΙΜΙΑ	465
α. Πού βρίσκονται τα Ίμια	465
β. Η πολιτική κατάσταση στις δύο χώρες	466
γ. Μία τυχαία (;) προσάραξη	468
δ. Η εμπλοκή των ΜΜΕ.....	470
ε. Η δεύτερη τουρκική ρηματική διακοίνωση	471
στ. Η αξιοποίηση μικρών νησιών στο Αιγαίο	472
ζ. Η αμερικανική διαμεσολάβηση	473
i. Η κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων	473
ii. Η μεσολάβηση Χόλμπρουκ	474
iii. Η αποβίβαση των Τούρκων στη δεύτερη νησίδα	475
η. Η επιστροφή στο <i>status quo ante</i>	475
θ. Αλληλοκατηγορίες στην ελληνική πλευρά	477
15. ΟΙ ΓΚΡΙΖΕΣ ΖΩΝΕΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ	480
α. Τουρκικές θεωρίες «γκριζων ζωνών»	480
i. Κουίζ 1: Πόσα είναι τα αμφισβητούμενα νησιά στο Αιγαίο;	480
ii. Κουίζ 2: Πού βρίσκεται η Γαύδος;	481
iii. Τουρκική επιχειρηματολογία	482
iv. Ελληνική αντίκρουση.....	483
v. Σε τι εξυπηρετούσε την Τουρκία η θεωρία των «γκριζων ζωνών»;	485

β. Προσφυγή στο δικαστήριο και για τα Ίμια	486
i. Αμερικανική διαμεσολάβηση	486
ii. Η Ελλάδα αποδέχεται προσφυγή στο δικαστήριο και για άλλα θέματα	487
γ. Η διαφορετική πρόταση Γιλμάζ (Μάρτιος 1996)	489
16. Η ΕΠΟΜΕΝΗ ΗΜΕΡΑ ΜΕΤΑ ΤΑ ΙΜΙΑ	491
α. Η αλληλεγγύη της ΕΕ	491
β. Κυβερνητική κρίση στην Τουρκία και μεταμοντέρνο πραξικόπημα	492
γ. Οι ΗΠΑ επιθυμούν ενεργό ρόλο	494
δ. Η βήμα προς βήμα προσέγγιση	495
ε. Μέτρα οικοδομήσεως εμπιστοσύνης (MOE)	496
i. Αερομαχίες χωρίς πραγματικά πυρά	496
ii. Νέες προτάσεις για MOE	498
στ. Η άτυπη επιτροπή των «σοφών»	499
17. ΤΟ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΜΑΔΡΙΤΗΣ	503
α. Η παρέμβαση των ΗΠΑ	503
β. Ανάλυση του ανακοινωθέντος	505
γ. Κριτική του ανακοινωθέντος	507
δ. Η επόμενη ημέρα μετά το ανακοινωθέν	507
18. ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1997	509
α. Τα κριτήρια της Κοπεγχάγης	509
β. Η απόφαση του συμβουλίου κορυφής στο Λουξεμβούργο, Δεκέμβριος 1997	510
γ. Τα μεθεόρτια του Λουξεμβούργου	511
i. Τουρκική πρόταση για «διαδικασία συμφιλιώσεως»	511
ii. Επαναφορά στο γνώριμο σκηνικό	512
19. Η ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΥΡΑΥΛΩΝ S-300	514
α. Η αγορά του πυραυλικού συστήματος	514
β. Παίγνια ισορροπιών και κλιμακούμενης εντάσεως	515
i. Ο αμερικανικός παράγοντας	515
ii. Η ελληνική πλευρά	516
iii. Η τουρκική πλευρά	519
γ. Η ματαίωση της εγκαταστάσεως των πυραύλων	520
δ. Γιατί επελέγησαν οι S-300; τρεις απόψεις	522
ε. Συμπεράσματα από την κρίση των πυραύλων	524
20. Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΟΤΣΑΛΑΝ	525
α. Η στήριξη του Οτσαλάν από τη Συρία	525
β. Η κρίση του Οκτωβρίου του 1998 μεταξύ Τουρκίας-Συρίας	526
γ. Οι περιπλανήσεις του Οτσαλάν σε Ρωσία και Ιταλία	528
δ. Η εμπλοκή της Αθήνας στην υπόθεση Οτσαλάν	529
ε. Η επόμενη ημέρα της παραδόσεως Οτσαλάν	530
21. ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ: «Η ΕΞΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΘΗΡΙΟΥ»	533
α. Ανάγκη για αλλαγή στρατηγικής	533
β. Ποια ήταν η νέα στρατηγική;	534
i. Υποστήριξη της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας	535
ii. Συνολική διευθέτηση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων	536
γ. Προβλήματα στην εφαρμογή της νέας στρατηγικής	536
i. Η ΕΕ και τα ελληνοτουρκικά προβλήματα	537
ii. Το «θηρίο» θα δεχόταν να εξημερωθεί;	537
iii. Η φιλο-ευρωπαϊκή πτέρυγα στο εσωτερικό της Τουρκίας	538
δ. Προετοιμασία της ελληνικής κοινής γνώμης	538

22. ΕΛΣΙΝΚΙ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1999	543
α. Οι πρώτες δειλές επαφές	543
β. Η διπλωματία των σεισμών	545
γ. Το δίλημμα της ελληνικής πλευράς: Προϋπόθεση η τουρκική ανταπόδοση;	546
δ. Η απόφαση στο Ελσίνκι το Δεκέμβριο του 1999	548
i. Το Ελσίνκι για την Κύπρο	549
ii. Το Ελσίνκι για το Αιγαίο	549
iii. Το Ελσίνκι και ο «χάρτης διαδρομής» για την Τουρκία	551
iv. Εν κατακλείδι	552
ε. Οι αντιδράσεις	552
23. Η ΠΟΡΕΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΛΣΙΝΚΙ	553
α. Οι εννέα συμφωνίες ήσσονος πολιτικής σημασίας	553
β. Μέτρα οικοδομήσεως εμπιστοσύνης	556
i. ΜΟΕ που υιοθετήθηκαν	556
ii. ΜΟΕ που απερρίφθησαν	556
iii. Οι ΗΠΑ και τα ΜΟΕ	558
γ. Αμυντικές δαπάνες	559
i. Τουρκία και αμυντική βιομηχανία	560
ii. Ελλάδα: αμυντικές δαπάνες και διαφθορά	562
δ. XXVIII Ολυμπιάδα και αεροδιάδρομοι στο Αιγαίο	565
ε. Οικονομικές σχέσεις Τουρκίας και Ελλάδος μετά το 1999	567
i. Η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων	567
ii. Τουρισμός	568
iii. Το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο για την Ελλάδα	571
iv. Τα εκατέρωθεν εξαγόμενα προϊόντα	572
v. «Ειρήνη μέσω του εμπορίου»;	574
24. ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ	577
α. Το διαδικαστικό πλαίσιο των διερευνητικών συνομιλιών	577
β. Στόχος των συνομιλιών	579
i. Οι δύο στόχοι της Τουρκίας	579
ii. Ο αρχικός σχεδιασμός της ελληνικής πλευράς	580
iii. Η αντιληψή της περιόδου Καραμανλή	581
iv. Η προσπάθεια επαναφοράς με την κυβέρνηση Γιώργου Παπανδρέου	581
γ. Η θεματική των διερευνητικών	582
δ. Η περιορισμένη επέκταση των χωρικών υδάτων	582
i. Κοντά στη συμφωνία	582
ii. Μία δεύτερη προσπάθεια για συμφωνία	584
ε. Κριτική στις διερευνητικές συνομιλίες	585
i. Η σωστή παραδοχή	585
ii. Το δομικό λάθος	585
iii. Το δέντρο και το δάσος	586
iv. Το ανέπαφο των τουρκικών διεκδικήσεων στο Αιγαίο	587
στ. Μυστικότητα διαπραγματεύσεων και δημοκρατική νομιμότητα	588
25. Η «ΕΞΗΜΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΘΗΡΙΟΥ» ΚΑΙ Ο «ΕΥΡΩΣΤΡΑΤΟΣ»	589
α. Ανάγκη δημιουργίας ευρωπαϊκών δομών ασφαλείας	589
β. Η στάση της Τουρκίας	590
γ. Διελκυστίδα για τη συμμετοχή της Τουρκίας	591
δ. Ο μηχανισμός 15+6	591
ε. Αμερικανο-βρετανικό σχέδιο κατά των «διακρίσεων»	592
στ. Η Ελλάδα ως παράπλευρη απώλεια	595

26. ΝΕΑ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ: Ο ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΝΤΟΓΑΝ	597
α. Διαρκής πάλη Ισλαμιστών με Νεότουρκους/Κεμαλικούς	597
i. Για μια θέση στον ήλιο	597
ii. Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Αναπτύξεως στην εξουσία	598
iii. Ο πόλεμος με το βαθύ κράτος	601
β. Ο νεο-οθωμανισμός στην εξωτερική πολιτική.....	603
γ. Η νεο-οθωμανική εξωτερική πολιτική και ο ελληνισμός	606
i. «Μηδενικά προβλήματα» με τους γείτονες;	606
ii. Γιατί εξαιρούνται Ελλάδα και Κύπρος από τα «μηδενικά προβλήματα»;	609
iii. Η «υποβάθμιση» της Τουρκίας λόγω της «εμμονής στις σχέσεις με την Ελλάδα»	611
iv. Ο νεο-οθωμανισμός και η μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη	612
v. Ο νεο-οθωμανισμός και η Κύπρος	613
vi. Ο νεο-οθωμανισμός και η ελληνική μειονότητα στην Τουρκία.....	614
vii. Συμπερασματικά	617
27. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ	619
α. Γιατί ανανεώθηκε το διεθνές ενδιαφέρον για το Κυπριακό;	620
β. Οι άμεσα ενδιαφερόμενοι και το Σχέδιο Ανάν	621
i. Η στάση της Ελλάδος	621
ii. Η στάση της Τουρκίας	622
iii. Οι εξελίξεις στα Κατέχομενα	623
iv. Η στάση των Ελληνοκυπρίων	624
γ. Τα ασφυκτικά χρονοδιαγράμματα	625
δ. Η Συμφωνία της Νέας Υόρκης (Φεβρουάριος 2004)	626
ε. Η Συνάντηση της Λουκέρνης (Μάρτιος 2004)	628
στ. Οι άξονες του Σχεδίου Ανάν	628
ζ. Το Σχέδιο Ανάν ως πρότυπο πολυεθνικών κοινωνιών εξερχόμενων κρίσεων	630
η. Τα προβλήματα του Σχεδίου Ανάν	631
i. Εξίσωση της πλειοψηφίας με τη μειοψηφία	632
ii. Το πρόβλημα της καταλύσεως ή μη της Κυπριακής Δημοκρατίας	633
iii. Επιστροφή προσφύγων	634
iv. Οι έποικοι από την Τουρκία	634
v. Οι περιουσίες	635
vi. Η συνέχιση της συνθήκης εγγυήσεως του 1960.....	636
vii. Ο αποπλισμός της Κύπρου	637
viii. Οι βρετανικές βάσεις	638
ix. Ποιος θα πλήρωνε το λογαριασμό;	638
θ. Το δημοψήφισμα	639
ι. Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ.....	640
28. Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΠΡΟ ΤΩΝ ΠΥΛΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (TURCIA AD PORTAS): 2004-;	643
α. Το βάπτισμα του πυρός με το Σχέδιο Ανάν	644
β. Απεμπλοκή από ορισμένες πρόνοιες του Ελσίνκι	645
i. Ομοιότητες και διαφορές κυβερνήσεων Σημίτη-Καραμανλή.....	645
ii. Απόφαση για έναρξη ενταξιακών διαπραγματεύσεων ΕΕ-Τουρκίας	645
iii. Οι όροι γενικού ενδιαφέροντος	646
iv. Οι όροι ελληνικού ενδιαφέροντος	647
v. Αποτίμηση της αποφάσεως των Βρυξελλών του Δεκεμβρίου του 2004	649
γ. Η (μη) αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας	650
i. Το πρωτόκολλο προσαρμογής και η Κύπρος	650
ii. Οι θέσεις της Τουρκίας για την αναγνώριση της Κύπρου	651
iii. Χρησιμότητα της επίσημης αναγνώρισεως	652

iv. Τουρκο-ευρωπαϊκές ισορροπίες	653
v. Τελικό στάδιο: Ο εξευμενισμός του θηρίου;.....	655
δ. Η Τουρκία και τα «όρια» της Ευρώπης	656
i. Ευρωπαϊκές ανησυχίες	656
ii. Τουρκικές ανησυχίες	659
iii. Ειδική σχέση με την ΕΕ;.....	660
ε. Η Ελλάδα απέναντι στην ενταξιακή πορεία της Τουρκίας	661
i. Συμφέρει την Ελλάδα η ένταξη της Τουρκίας;	661
ii. Ποια πρέπει να είναι η ελληνική στάση	662
29. ΛΑΘΡΟΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ & ΠΑΛΑΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.....	664
α. Ήπιο κλίμα στις διμερείς σχέσεις και καχυποψία	664
β. Στρατηγικές και άλλες επενδύσεις	667
i. Η εξαγορά της Finansbank	667
ii. Άλλες επενδύσεις.....	669
γ. Τουρκία και παράνομη μετανάστευση.....	670
i. Περιγραφή του προβλήματος	670
ii. Η ευθύνη της Τουρκίας	671
iii. Η συμφωνία για την επανεισδοχή.....	672
iv. Η ΕΕ και η παράνομη μετανάστευση διά της Τουρκίας	673
30. ΟΙ ΑΓΩΓΟΙ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ	676
α. Οι αγωγοί, τα κράτη και ο ιδιωτικός τομέας	676
β. Η Ρωσία και το Αζερμπαϊτζάν	677
γ. Η μετατροπή της Τουρκίας σε διαμετακομιστικό κόμβο ενέργειας	679
i. Η προνομακή γεωγραφική θέση	679
ii. Εξάρτηση της Τουρκίας από την εισαγωγή υδροανθράκων	679
iii. Η πολιτική της Τουρκίας στο θέμα των αγωγών.....	680
δ. Προσπάθεια για στρατηγική αναβάθμιση της Ελλάδος.....	683
ε. Ο αγωγός αερίου Ελλάδος-Τουρκίας.....	684
στ. Ο Νότιος Ευρωπαϊκός Ενεργειακός Διάδρομος.....	685
ζ. Ο Διασυνδεδητός Αγωγός ITGI (Τουρκία-Ελλάδα-Ιταλία).....	686
η. Ο Υπεραδριατικός Αγωγός-TAP	687
θ. Ο αγωγός Μπουργκάς (Πύργου) -Αλεξανδρουπόλεως	688
ι. Η συμφωνία Ελλάδος-Ρωσίας για το Νότιο Ρεύμα (South Stream).....	690
ια. Συμπέρασμα	692
31. «ΣΑΝ ΝΑ ΜΗΝ ΠΕΡΑΣΕ ΜΙΑ ΜΕΡΑ».....	694
α. Επιστροφή του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία (Οκτώβριος 2009)	694
i. Επιστροφή στο πνεύμα του Ελσίνκι.....	694
ii. Θεματολογία προς συζήτηση	695
β. Η περιρέουσα ατμόσφαιρα	697
i. Κυπριακό	697
ii. Θράκη	698
iii. Ψυχολογική πίεση (υπερπτήσεις και «αβλαβείς διελεύσεις»)	699
iv. Το σχέδιο «Βαριοπούλα»	700
v. Επανάρξη διερευνητικών συνομιλιών μέσα σε κλίμα συσκοτίσεως	701
γ. Ο Ερντογάν στην Αθήνα και η διπλωματία του φαίνεσθαι	702
i. Η πομπώδης επίσκεψη	702
ii. Διαφωνία στα θέματα ουσίας	704
δ. Το σχέδιο για διευθέτηση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων	706
ε. Η οικονομική κρίση επηρεάζει τις διμερείς σχέσεις	708

32. Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΟΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΧΑΡΤΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ.....	709
α. Η ΑΟΖ της Κύπρου.....	710
β. Η αντίδραση της Τουρκίας.....	712
i. 2003-2011: Η περίοδος των ρηματικών διακοινώσεων.....	712
ii. 2007-2009: Έμπρακτες αμφισβητήσεις των κυπριακών κυριαρχικών δικαιωμάτων.....	714
iii. Αποτυχία παλαιότερων δοκιμασμένων πρακτικών.....	715
iv. Η «οριοθέτηση» μεταξύ Τουρκίας και ψευδοκράτους.....	717
γ. Η μεταφορά του φυσικού αερίου.....	719
δ. Ανατροπή της περιφερειακής σταθερότητας.....	722
33. ΑΠΟ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ.....	725
α. Το νησιωτικό σύμπλεγμα της Μεγίστης (Καστελόριζο).....	725
i. Η γεωγραφική θέση.....	725
ii. Το Καστελόριζο βρίσκεται στο Αιγαίο;.....	727
iii. Η σημασία της απομονώσεως του νησιωτικού συμπλέγματος της Μεγίστης.....	728
β. Περιστατικά στην ανατολική Μεσόγειο.....	730
i. Απόπειρα εξόδου του «Πίρι Ρέις» το 2001.....	730
ii. Οι έρευνες του «Μαλένε Όστερβολντ» (2008).....	731
iii. Το περιστατικό με το «Εξπλόρα».....	733
γ. Οι διαπραγματεύσεις με τα γειτονικά κράτη.....	734
i. Το πλαίσιο των διαπραγματεύσεων.....	734
ii. Τα προβλήματα στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου.....	735
δ. Καθιέρωση της μέσης γραμμής ως εξωτερικού ορίου της ελληνικής υφαλοκρηπίδας.....	738
ε. Οι εκχωρήσεις περιοχών σε όλη την ανατολική Μεσόγειο.....	740
34. Η ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΝΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.....	742
α. Η ΑΟΖ στο δημόσιο λόγο.....	742
β. Τρεις ευρέως διαδεδομένες παρανοήσεις.....	743
i. ΔΕΝ Χρειαζόμαστε ΑΟΖ για την εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων πόρων.....	743
ii. Ο θεσμός της ΑΟΖ ΔΕΝ έχει απορροφήσει την υφαλοκρηπίδα.....	743
iii. Η κήρυξη ΑΟΖ ΔΕΝ δεν θα βοηθήσει στην επίλυση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων.....	744
γ. Επτά λόγοι για την κήρυξη ΑΟΖ.....	744
δ. Η κήρυξη, η οριοθέτηση και η εφαρμογή της ελληνικής ΑΟΖ.....	745
i. Τι χρειάζεται για την κήρυξη της ΑΟΖ.....	745
ii. Η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ.....	745
iii. Η εφαρμογή και η ισχυροποίηση ΑΟΖ.....	746
ε. Εθνική αλιευτική ζώνη στα 12 μίλια.....	747
i. Η καταστροφή των αλιευτικών πεδίων.....	747
ii. Η κοινή αλιευτική πολιτική της ΕΕ.....	748
στ. Η εθνική μας μοναξιά.....	749

Ε. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕΤΑ ΤΟ 1974

1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΣΗ.....	753
α. Πρώτη περίοδος 1974-1997.....	753
i. Το Κυπριακό.....	753
ii. Το Αιγαίο.....	754
β. Η περίοδος μετά το 1997.....	756
i. Χειραγώγηση της κοινής γνώμης.....	757
ii. Η Τουρκία δεν ακυρώνει τις επεκτατικές διεκδικήσεις της.....	758
iii. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και η Κύπρος.....	759

2. Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΤΑΣΗ (1974-2014).....	761
α. Από το βαθύ κράτος στον Ερντογάν.....	761
β. Οι βασικές τουρκικές θέσεις στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.....	762
3. ΑΝΙΣΟΒΑΡΗ ΘΕΜΑΤΑ ΕΛΛΑΔΟΣ-ΤΟΥΡΚΙΑΣ.....	763
α. Θέματα που θέτει η Τουρκία.....	763
β. Θέματα ελληνικού ενδιαφέροντος.....	764
4. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ.....	767
α. Ελλάδα.....	767
β. Τουρκία.....	768
γ. Αλληλεπικάλυψη γεωπολιτικών προτεραιοτήτων;.....	770
5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.....	772
α. Ελληνική εθνική πολιτική.....	772
β. Στρατηγική.....	772
i. Εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων.....	773
ii. Κύπρος και ανατροπή τουρκικής πολιτικής εις βάρος του ελληνισμού στην ανατολική Μεσόγειο.....	774
iii. Ασφάλεια και σταθερότητα στα Βαλκάνια και στην ανατολική Μεσόγειο.....	778
6. ΠΙΘΑΝΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.....	780
α. Συνολική επίλυση.....	781
i. Η συνολική συμφωνία.....	781
ii. Η Τουρκία και η έντιμη συνολική επίλυση.....	781
β. Ανάδειξη άλλων τομέων ελληνοτουρκικής συνεργασίας.....	783
γ. Η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο.....	784
i. Επίλυση όλων των ελληνοτουρκικών διαφορών.....	784
ii. Οριοθέτηση μόνον της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ.....	785
iii. Νομιμοποίηση ειλημμένης αποφάσεως.....	786
iv. Εναλλακτική λύση στο αδιέξοδο των διαπραγματεύσεων.....	787
v. Συμπέρασμα.....	787
δ. Μερική επίλυση σοβαρών προβλημάτων.....	788
i. Αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων.....	788
ii. Επιπτώσεις της αυξήσεως των χωρικών υδάτων στα ελληνοτουρκικά ζητήματα.....	789
iii. Οι διερευνητικές συνομιλίες και η επιλεκτική επέκταση των χωρικών υδάτων.....	790
iv. Η επέκταση και το <i>casus belli</i>	791
v. Οι κινήσεις μετά την επέκταση των χωρικών υδάτων.....	792
7. ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΣΗΜΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ.....	793
α. Ο φόβος του διαλόγου με την Τουρκία.....	793
β. Τα στερεότυπα και η ελληνοτουρκική σύγκρουση.....	795
γ. Η σημασία του <i>casus belli</i>	796
δ. Το θερμό επεισόδιο.....	797
ε. Η οικονομική κρίση και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις.....	798
στ. Ο πραγματικός πλούτος του Αιγαίου.....	800
8. ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: ΠΟΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΥΟ ΧΩΡΕΣ ΕΧΕΙ «ΚΑΛΥΤΕΡΗ» ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ; ...	802
ΧΑΡΤΕΣ.....	805
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	817
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ.....	880

ΚΑΠΟΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

«φθάνει πια με τις αλήθειες των άλλων. Να πούμε τα δικά μας»

B. Γκουρογιάννης¹

Το 1974 ο τουρκικός στρατός εισέβαλε στην Κύπρο. Ήμουν οκτώ χρονών και η εισβολή (όπως και η αποκατάσταση της δημοκρατίας που ακολούθησε) με σημάδεψε. Έως τότε είχα την εντύπωση ότι η Κύπρος ήταν τμήμα της Ελλάδος, αφού όλοι οι χάρτες της χώρας την είχαν στο κάτω μέρος (όπως και το Καστελόριζο, που συνήθως δεν «χωρά» να εμφανισθεί στην κανονική γεωγραφική του θέση), και ότι η διαμάχη με την Τουρκία ήταν ένα θέμα ιστορικό (όπως οι πόλεμοι με τους Πέρσες). Εκείνη την εποχή πρωτάκουσα λέξεις περίεργες, που χρόνια αργότερα θα μελετούσα επιστημονικά: «υφαλοκρηπίδα», «χωρικά ύδατα», «μειονότητες»... Τα επόμενα χρόνια κύλησαν μέσα σε διαρκείς εντάσεις με την Τουρκία (έξοδος του «Χόρα» στο Αιγαίο, εμπάργκο όπλων των ΗΠΑ στην Τουρκία), βοηθώντας στην αμείωτη διατήρηση του ενδιαφέροντός μου για τα ελληνοτουρκικά. Η πολιτικοποίηση της δεκαετίας του 1980 μέσα από τα πανεπιστημιακά αμφιθέατρα συνοδευόταν πάντα για μένα από την έντονη ενασχόληση με την Τουρκία και με την ελληνική εξωτερική πολιτική.

Όταν ήλθε η ώρα να επιλέξω θέμα για τη διδακτορική μου διατριβή, η επιλογή ήταν περίπου αυτονόητη: η νομική πτυχή των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Τότε ήλθα για πρώτη φορά σε επαφή και μελέτησα εις βάθος τις θέσεις και της άλλης πλευράς. Στα επόμενα χρόνια ευτύχησα να υπηρετήσω έντεκα μήνες από τη στρατιωτική μου θητεία στη Θράκη, σε άμεση επαφή με την εκεί διαβιούσα μουσουλμανική μειονότητα, και από το 1999 να συνεργασθώ στενά με το Υπουργείο Εξωτερικών, υπό διάφορες ιδιότητες, πάντα σε συνάρτηση με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Το 2004 μου ανατέθηκε η διδασκαλία του μαθήματος των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου. Από τις σημειώσεις αυτού του μαθήματος ξεκίνησε η συγγραφή του παρόντος βιβλίου.

Όλα αυτά τα χρόνια εντρυφούσα σε καθεμία από τις επί μέρους πτυχές των ελληνοτουρκικών σχέσεων: Αιγαίο, Κύπρος, μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη και ελληνική μειονότητα στην Τουρκία, Οικουμενικό Πατριαρχείο, οθωμανική περίοδος, Κίνημα των Νεοτούρκων κλπ. Καταστάλαγμα αυτών των επιστημονικών περιπλανήσεων είναι το ανά χειράς βιβλίο, που φιλοδοξεί να καλύψει ένα κενό στη βιβλιογραφία για θέματα ελληνικής εξωτερικής πολιτικής: τη συγκροτημένη παρουσίαση των ελληνοτουρκικών σχέσεων από το 1922 έως το 2014. Είναι περίεργο ότι, σε μία χώρα που ασχολείται με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, η τελευταία ολο-

---

¹ Περιοδικό Άρδην, τεύχος 76, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2009.

κληρωμένη ακαδημαϊκή εργασία για αυτό το θέμα δημοσιεύτηκε το 1987. Πρόκειται για το κλασικό συλλογικό έργο *Ελληνοτουρκικές σχέσεις των εκδόσεων Γνώση*. Οι προσπάθειες που ακολούθησαν μέχρι σήμερα (με σημαντικότερη και πιο ολοκληρωμένη αυτή του συναδέλφου Αλέξη Ηρακλείδη) εξέταζαν πάντα συγκεκριμένες περιόδους ή πτυχές των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Φιλοδοξία είναι, σε έναν άλλο τόμο, να αναλυθούν επί μέρους θέματα των ελληνοτουρκικών σχέσεων, όπως η μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη, η ελληνική μειονότητα στην Τουρκία και το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

* * *

Στις επιστημονικές μου περιπλανήσεις για τα ελληνοτουρκικά ευτύχησα να έχω πολλούς δασκάλους. Κάποιοι από αυτούς δεν ζουν πια, όπως οι Θεόδωρος Χαλκιόπουλος και Κωνσταντίνος Οικονομίδης, «ιερά τέρατα» της Ειδικής Νομικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών. Στους δασκάλους μου θα περιελάμβανα οπωσδήποτε τη Βιργινία Τσουδερού, πρώην υφυπουργό Εξωτερικών. Την ευχαριστώ για τα μαθήματα εφηρμοσμένης διπλωματίας στα οποία με «υπέβαλε». Ιδιαίτερη αναφορά οφείλω στον Χρήστο Ροζάκη. Δεν τον είχα καθηγητή στο πανεπιστήμιο, αλλά τα κείμενά του, μέσω των οποίων πρωτοδιδάχθηκα συγκροτημένα την επιστημονική πλευρά των ελληνοτουρκικών σχέσεων, τον κατατάσσουν αναμφισβήτητα στους δασκάλους μου. Η προσωπική μας γνωριμία συνέπεσε με μια εποχή κατά την οποία οι απόψεις μας για το μέλλον των ελληνοτουρκικών σχέσεων απέκλιναν σημαντικά. Εξακολουθεί να είναι χαρά να προσπαθείς να αντικρούσεις τα επιχειρήματά του.

Από εκεί και πέραν μπερδεύονται οι δάσκαλοι με τους φίλους, όπως ο Νίκος Κοτζιάς, ο Χρυσάνθος Λαζαρίδης και ο Σταύρος Λυγερός. Σε αυτούς θα περιελάμβανα και την Αναστασία Στρατή, εμπειρογνώμονα του Υπουργείου Εξωτερικών και από τις καλύτερες γνώστριες του Δικαίου της Θάλασσας, που συνεχίζει την παράδοση των Χαλκιόπουλου και Οικονομίδη. Δάσκαλος μίας ζωής και ο Λαοκράτης Βάσσης, που με ενεθάρρυνε ζητώντας επίμονα να τελειώσω επιτέλους τη μακρόχρονη συγγραφή του βιβλίου. Στη διαδρομή αυτή υπήρξαν πολλοί εκείνοι που με συνέδραμαν με πληροφορίες, κείμενα ή γνώμες. Φοβούμενος ότι θα ξεχάσω κάποιους, ξεκινώ από το Υπουργείο Εξωτερικών, ευχαριστώντας ιδιαίτερω τον Γιώργο Κακλή για το απόθεμα εμπειρίας που μου μετέδωσε και την ουσιαστική βοήθεια που μου προσέφερε, τον Αλέξη Αλεξανδρή για τις μοναδικές γνώσεις, τα πολύτιμα επιστημονικά κείμενά του και το σπάνιο αρχείο του, και τον Βασίλη Μπορνόβα για τους ορίζοντες που μου άνοιξε με τις καινοτόμες πρακτικές που ακολούθησε υπηρετώντας στη Θράκη και στην Κωνσταντινούπολη. Επίσης οφείλω να ευχαριστήσω τους πρέσβεις Σταύρο Βασιλόπουλο και Βασίλειο Πισπινή, τη Σοφία Φιλιππίδου, τη Λιλή Γραμματικά, την Εύη Φουρνατζοπούλου, τη Μαριλένα Γρίβα και τον Γιώργο Δημητριάδη. Εχωριστή αναφορά οφείλω στον Μιχαήλ Δούντα (που δυστυχώς πρόλαβα να γνωρίσω διά ζώσης πολύ λίγο).

Το μεγαλύτερο πρόβλημα για την ορθή επιστημονική προσέγγιση της τελευταίας χρονικής περιόδου που πραγματεύεται το βιβλίο είναι η έλλειψη δημοσιευμένων αρχείων και πρωτογενών πηγών, καθώς και η παρουσίαση καταστάσεων και θέσεων που δεν είναι γνωστές στην πληρότητά τους. Το κενό κάλυψε εν μέρει το γεγονός ότι μετά το 1999 συμμετείχα στον χειρισμό αρκετών θεμάτων που σχετίζονταν με τα ελληνοτουρκικά. Οφείλω να ευχαριστήσω κατά χρονολογική σειρά τον Γιώργο Παπανδρέου, τον Ευριπίδη Στυλιανίδη και τον Αντώνη Σαμαρά, που μου έδωσαν κατά καιρούς αυτή τη δυνατότητα. Με τίμησαν συνομιλώντας μαζί μου για τα χρόνια μετά το 2000 οι Κώστας Καραμανλής, Πέτρος Μολυβιάτης, Χάρης Παμπούκης, Γιάννης Βαληνάκης και Σταύρος Δήμας.

Από τον πανεπιστημιακό χώρο είχα επίσης πολύτιμους συνομιλητές. Ευχαριστώ κατ' αρχάς τον Βαγγέλη Κουφουδάκη για τις καίριες συμβουλές του για τη μορφή που έπρεπε να πάρει το βιβλίο. Επίσης ευχαριστώ τους Δημήτρη Κώνστα, Στέλιο Περράκη (με τις εμπειρίες από την πολυετή υπηρεσία του στο Υπουργείο Εξωτερικών), Ειρήνη Χειλά, Πέτρο Λιάκουρα, Μάριο Ευρυβιάδη, Τάκη Τσάκωνα, Θάνο Ντόκο, Μαριλένα Κοππά, Μαριάνθη Κλάδη, Σωτήτη Ριζά, Αλέξη Ηρακλείδη, Κωνσταντίνο Φίλη (με τις καίριες παρατηρήσεις του ως προς τους αγωγούς υδρογονανθράκων), Πέτρο Παπαπολυβίου, Γιώργο Γεωργή και Βαγγέλη Κυριακίδη. Ξεχωριστή θέση κατέχουν όλες οι γενεές των τεταρτοετών του τμήματος των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστήμιου που από το 2004 επιλέγουν και παρακολουθούν το μάθημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Από τον δημοσιογραφικό κόσμο στέκομαι στη μνήμη του Λάμπρου Παπαντωνίου και ευχαριστώ τον Νίκο Μαράκη (που, για όσο καιρό διακονούσε τη δημοσιογραφία, συνήθιζε να μη μένει στα όσα «εύκολα» προσφέρει στους δημοσιογράφους η εξουσία), τον Νίκο Μελέτη, τον Δημήτρη Κωνσταντακόπουλο, τον Λάμπρο Καλαρρύτε, τον Άγγελο Αθανασόπουλο, την πολύτιμη Φραγκώ Καραογλάν, καθώς και τους Γιώργο Αγγελετόπουλο και Ανδρέα Σταματίου, που συνδυάζουν τις ιδιότητες του επιστημονικού ερευνητή και του δημοσιογράφου. Ξεχωριστή μνεία οφείλω στον Σωτήτη Σιδέρη, που επιμένει να προβληματίζεται και να προβληματίζει κι εμάς με τα σχόλιά του. Δίπλα του πρέπει να αναφέρω και τον Βαγγέλη Παπαχρήστο, με τη δυνατότητά του να αποδομεί με λογικά επιχειρήματα τις βεβαιότητές μου. Ο Σάββας Καλεντερίδης εξακολουθεί να ανοίγει πτυχές της εσωτερικής καταστάσεως στην Τουρκία που συνήθως αγνοούμε στην Ελλάδα. Ο Λεωνίδας Μωραϊτάκης, εμβριθής μελετητής των εξοπλισμών των δύο χωρών και των σχετικών δαπανών τους, με καθοδήγησε σε αυτόν τον τομέα. Ευχαριστώ, επίσης, τον Γιώργο Ανεψιού για τις εξειδικευμένες πληροφορίες στο θέμα των σχέσεων της Ελλάδος με το ΝΑΤΟ, τη Μαρία Ράπτη από την Ελληνική Στατιστική Αρχή και τον Αλή Σακαλίογλου, οικονομικό ακόλουθο της τουρκικής πρεσβείας στην Αθήνα για τα στατιστικά στοιχεία των οικονομικών σχέσεων Ελλάδος-Τουρκίας. Η Ματίνα Παπαδάκη, ο Τάσος Μιχαλακόπουλος και ο Βαγγέλης Σακκόπουλος με βοήθησαν με τους χάρτες. Ιδιαίτερη αναφορά οφείλω στους γελοιογράφους Γιάννη Ιωάννου και Στάθη (Σταυρόπουλο) για την ευγενική παραχώρηση των γελοιογραφιών τους προς δημοσίευση. Τέλος, ο πολύτιμος Δημήτρης Δαγρές, τυπικά συνταξιούχος από την Υδρογραφική Υπηρεσία του Πολεμικού Ναυτικού αλλά πάντα εν όπλοις, βοήθησε για μία ακόμη φορά με τις γνώσεις του για την περιοχή. Τον ευχαριστώ πολύ.

Δύο φίλοι, η Εύη Ρέππα και ο Αντώνης Κλάψης είχαν την υπομονή να διαβάσουν ολόκληρο το προσχέδιο του βιβλίου και να κάνουν σχόλια και διορθώσεις (ο Λεωνίδας Κανέλλος διάβασε επί μέρους πρωτόλεια τμήματα και προέβη σε καίριες παρατηρήσεις). Επιπλέον, ο Αντώνης Κλάψης βοήθησε με ουσιαστικό τρόπο να μπει μία τάξη στο «χάος» της βιβλιογραφίας. Το λιγότερο που μπορώ να πω είναι ότι τον ευχαριστώ θερμώς. Στο τέλος της συγγραφικής διαδρομής περίμενε με υπομονή (και πίεση για το «πότε θα το τελειώσεις») ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου. Τον ευχαριστώ για τις συζητήσεις μας στα ελληνοτουρκικά, το Κυπριακό, την εξωτερική πολιτική (και όχι μόνον), και προ παντός για τη φιλία του. Ευχαριστώ επίσης τον εκδοτικό οίκο Πατάκη για τη συνέπεια και τον τρόπο αντιμετώπισης ενός «δύσκολου» από πολλές πρακτικές πλευρές βιβλίου, και ιδίως τον Χρίστο Κυθρεώτη, που έκανε τις διορθώσεις κατανοώντας τις ιδιαιτερότητες του τρόπου γραφής μου, και τον Άγγελο Κοκολάκη, που, μεταξύ άλλων, προσπάθησε να βρει πρακτικές λύσεις με το μέγεθος του βιβλίου.

Ο Ματθαίος και η Δήμητρα Συρίγου, οι γονείς μου (μαζί με την αδελφή μου Ήλια), για χρόνια αντιμετώπιζαν στην αρχή με περιέργεια, μετά με ενδιαφέρον και στη συνέχεια με αγάπη την

εμμονή μου στα ελληνοτουρκικά. Την κρίσιμη στιγμή, με προέτρεψαν να ασχοληθώ με αυτό το θέμα παρά τις ίσως διαφορετικές δικές τους επιθυμίες. Δεν τους ευχαριστώ τόσο γι' αυτό. Περισσότερο τους ευχαριστώ που είχα τη βεβαιότητα όλα αυτά τα χρόνια πως θα ήταν πάντα «εκεί», δίπλα μου, εάν τους χρειαζόμουν.

Η Ειρήνη, σύζυγος, φίλη και συνοδοιπόρος ζωής, είναι φως πάνορμου λιμένα στη στύγια τρικυμία των καιρών μας.

Αφιερώνω αυτό το βιβλίο στη Φωτεινή, στον Μάνθο και στον Αναστάση. Είναι το ελάχιστο αντίδωρο για αυτές τις πολλές «λίγες ημέρες ακόμη» που ο μπαμπάς δεν μπορούσε να ασχοληθεί όσο ήθελε μαζί τους.

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

Είναι απαραίτητες κάποιες διευκρινίσεις για τον αναγνώστη. Οι λεπτομερείς υποσημειώσεις σε ένα καλό ακαδημαϊκό βιβλίο αποτελούν συνήθως τη χαρά των ερευνητών και των απαιτητικών αναγνωστών. Δυστυχώς, στο παρόν βιβλίο υπήρχε ένα σοβαρό πρακτικό πρόβλημα. Εάν στον όγκο του κυρίως κειμένου προσετίθεντο και λεπτομερείς υποσημειώσεις, θα καθίστατο απαγορευτική η έκδοση του βιβλίου σε έναν τόμο, με αποτέλεσμα να γίνει δύσχρηστο. Τελικώς, επιλέχθηκε να παρατεθεί η βασική βιβλιογραφία σε μία υποσημείωση στην αρχή του κάθε κεφαλαίου, υποκεφαλαίου ή θεματικής ενότητας. Οι υπόλοιπες, λίγες σχετικώς, υποσημειώσεις συνήθως αναφέρονται στα κείμενα που βρίσκονται μέσα σε πίνακες και περιλαμβάνουν είτε αναφορές σε πρωτογενείς πηγές (π.χ. διπλωματικές διακοινώσεις, πρακτικά διεθνών διασκέψεων, νόμοι) είτε συγκεκριμένες φράσεις που παρατίθενται μέσα σε εισαγωγικά, καθώς και αριθμητικά στοιχεία που είναι καλό να μπορούν εύκολα να επιβεβαιωθούν.

Υπάρχει μία συνειδητή ανισομέρεια στην ανάπτυξη των θεμάτων. Πιο συγκεκριμένα, όσο πλησιάζουμε σε πιο πρόσφατα γεγονότα υπάρχει εκτενέστερη ανάπτυξη και παράθεση πληροφοριών και κρίσεων σε σχέση με τα παλαιότερα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα θέματα που ανάγονται στα πρώτα χρόνια που πραγματεύεται το παρόν βιβλίο, π.χ. η Συνθήκη της Λωζάννης, ο αγώνας των Ελλήνων της Κύπρου για αυτοδιάθεση-ένωση κλπ., έχουν αναλυθεί επανειλημμένως και από πολλούς. Περισσότερο βάρος δόθηκε στα γεγονότα μετά το 1974, και ιδίως στα γεγονότα των τελευταίων είκοσι ετών. Η περίοδος που καλύπτεται φθάνει μέχρι και τον Οκτώβριο του 2014.

Στο κυρίως κείμενο αποφεύγεται σε γενικές γραμμές η παράθεση ημερομηνιών. Εξαιρέση αποτελούν οι πολύ σημαντικές ημερομηνίες (π.χ. η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, η εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο), ή κάποιες ημερομηνίες κρίσιμες ως προς την αλληλουχία των γεγονότων (π.χ. Κρίση των Ιμίων). Κατά τα λοιπά, οι ακριβείς ημερομηνίες αναφέρονται στις υποσημειώσεις. Ο λόγος είναι απλός. Πολλές φορές ο αναγνώστης χάνεται βομβαρδιζόμενος από ημερομηνίες και δυσπρόφερτα ονόματα. Η ουσία δεν έγκειται στην απομνημόνευση και παράθεση μίας ημερομηνίας, αλλά στην κατανόηση των συναφών διπλωματικών διεργασιών.

Επισημαίνεται επίσης ότι ακολουθήθηκε η ιστορική ορθογραφία ονομάτων και λέξεων. Επί παραδείγματι, ο υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας κατά τη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης Κόρζον αναφέρεται σε πλήθος εντύπων της εποχής με αυτή την ιστορική ορθογραφία. Η αναφορά του ως Κόρζον (ή ορθότερα Κέρζον) απλώς μπερδεύει τα πράγματα. Αντιστοίχως, προκρίθηκε η γραφή Κίσινγκερ αντί της ορθής Κίσιντζερ. Επίσης, τα ξένα ονόματα αναγράφονται με ελληνικούς χαρακτήρες. Είναι μεν σωστό ότι η αναγραφή ενός αγγλικού ονόματος με

λατινική γραφή αποδίδει ορθότερα την προφορά του (τα παραδείγματα του *Κώρζον-Curzon* ή του βρετανού πρέσβευς στην Τουρκία κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου *Μοντγκόμερι Νάτσμπουλ-Χιούγκεσεν [Montgomery Knatchbull-Hugessen]* είναι ενδεικτικά). Δεν είναι όμως αντιληπτό για ποιον λόγο η αναγραφή όλων των ξένων ονομάτων (π.χ. αραβικών, ρωσικών ή βουλγαρικών) με λατινικούς χαρακτήρες αποδίδει ορθότερα την αυθεντική προφορά τους εν σχέσει προς τους ελληνικούς. Για λόγους συνέπειας ακολουθήθηκε παντού η ελληνική γραφή.

Κατ' αντίστοιχο τρόπο δεν υιοθετείται και η «μόδα» να αναγράφονται οι ξένες πόλεις με λατινικούς χαρακτήρες. Είναι ενδιαφέρον ότι αυτή η «μόδα» αφορά σχεδόν αποκλειστικώς περιπτώσεις πόλεων όπως η Κωνσταντινούπολη, όπου η πολιτική ορθότητα επιβάλλει σε κάποιους την αναγραφή της με λατινικά γράμματα, ως *Istanbul*, διότι υποτίθεται ότι έτσι αποδίδεται αρτιότερα η τουρκική εκφορά. Η ίδια συνέπεια χάνεται, όμως, όταν αναφερόμαστε στο Λονδίνο και το Παρίσι, που δεν μετατρέπονται σε *London* ή *Paris*. Πολύ περισσότερο δεν αναγράφεται η λέξη Πεκίνο με κινέζικα ιδεογράμματα, που σίγουρα θα απέδιδαν καλύτερα την κινέζικη εκφορά του λόγου (προφανώς διότι δεν θα τα καταλάβαινε ουδείς).